

DR. ZELENA ANDRÁS

Az emberi test komposztálásának lehetősége

Összefoglalás ♦ *A világon számos nagyváros küzd a sírkertek megtelésével és a bővítés területigényének nehéz terhével. Emiatt egyre több alternatív temetési eljárás válik elérhetővé a világon. Tanulmányomban az emberi test komposztálásának kérdését járom körbe és ismertetem az olvasókkal. Ezzel folytatom a korábbi közleményeimben megkezdett témát, amelynek során először a krematóriumok nyílt napjait látogatókkal készült interjúim tanulságait mutattam be, majd pedig az alternatív temetkezési formák terjedéséről és az azokhoz való attitűdváltozásról írtam részletesen.*

The possibility to compost human bodies

Abstract ♦ *Worldwide several big cities need to deal with cemeteries filling up and with the hard challenge of enlarging them. For this reason more and more alternative burial procedures have become available all over the world. In this article I intend to focus on the problem of composting the human body, thus continuing the topic that I started in my previous writings. In these writings first I described the experiences of the visitors of crematories, on the basis of the interviews made with them, then I presented alternative burial possibilities and the attitude changes towards these new funeral ways.*

Az *Internetes tabudöntés utáni nyílt nap a krematóriumban* (Zelena, 2017) című tanulmány megírásakor egy cikksorozat igénye fogalmazódott meg bennem, amelynek második lépcsőjeként megszületett *Az alternatív temetkezési formákkal kapcsolatos attitűdváltozás* (Zelena, 2019) című összefoglaló tanulmány a hamvasztáshoz való viszonyulás, illetve az abban bekövetkező változás bemutatásával. Azonban rögvest e közlemény publikálását követően került a nemzetközi

szakirodalom fókuszába egy washingtoni törvény,¹ amelynek értelmében a hagyományos temetkezési módok sorát színesíti az emberi maradványok komposztálási lehetősége. A téma idegen nyelvű áttekintése és az adatgyűjtés során világossá vált számomra, hogy ez az eljárás a temetkezési vállalkozások portfólió-bővítésén túlmutatva számos bioetikai, meggyőződésbeli és világnézeti kérdést felvet, s fel fogja korbácsolni a közhangulatot, mindamelllett, hogy a társadalom egy környezettudatos rétege számára rendkívül vonzó alternatíva is lehet.

Az ökotemetés előzményei

A kelet-európai temetkezési szokásokat vizsgáló néprajzi kutatások² már a '90-es években tárgyalták annak kérdését, hogy a testes (koporsós) temetések túlsúlya csökkenő tendenciát mutat vidéken is, s ezt a megállapítást teszi az Országos Temetkezési Egyesület és Ipartestület elnöke, Horváth József is³: a temetések túlnyomó része hamvasztásos és nem koporsós temetés Magyarországon. Kiváltképp igaz ez a fővárosban, de már megfigyelhető azon településeken is, ahol korábban alig volt jellemző a hamvasztásos búcsúztatás. Egyre több község épít urnafalat sírkertjeiben, holott erre a 2000-es évekig nem volt példa. (Zelena, 2019) Az USA-ban egy racionális érvet hangoztatnak annak érdekében, hogy az alternatív végtisztesség felé tereljék az embereket: a hagyományos, koporsós temetések faanyag-igénye olyan tetemes nyersanyag-szükségletet jelent éves szinten az USA-ban, hogy ez előre jelezhet egy ökológiai katasztrófát is. (Spade, 2019)

Az ökotemetkezés iránti igény a skandináv országokban is megjelent, s egy százezer fős lélekszám alatti lakossággal rendelkező svéd városban, *Jönköpingben* 2005-ben mutatták be ezt az eljárást⁴. A folyékony nitrogénbe mártott holttest fagyasztási eljárásával, majd a tartály mozgatása során az emberi maradványok apró darabokra törésével valósul meg az ún. ökotemetés úgy, hogy az emberi testben lévő protéziseket, fogtöméseket különválogatva csak a biológiai körforgásba visszaépülő, abban hasznosulható anyag marad vissza az eljárás végeztével. Azonban a tartályok magas előállítási költsége, továbbá a folyékony nitrogén anyag-ára, és a szolgáltatás igen magas ára nem váltotta be az üzleti modellben vázolt lehetőségeket, s a cég csődöt jelentett, holott a

¹<https://www.seattletimes.com/seattle-news/washington-becomes-first-state-to-legalize-human-composting/> (elérés dátuma: 2019.04.10.)

²<http://mek.oszk.hu/02700/02789/html/169.html> (elérés dátuma: 2019.05.14.)

³<https://www.temetkezesszolgalatas.hu/hir/378/temetes-helyett-uj-szokasok-hazavinni-szetszorni-sem-lehet-akarhogy> (elérés dátuma: 2019. 05.14.)

⁴https://ng.hu/kultura/2005/10/04/okologiailag_tiszta_temetkezes_svedorszagban/ (elérés dátuma: 2019.07.08.)

krematóriumok energiafelhasználása továbbra is aggasztó méreteket ölt. Fontos rögzíteni, hogy a temetők területi korlátai mellett a környezettudatos végrendelkezők száma sem csökkent az évek során. A modell mégsem váltotta be a hozzá fűződő reményeket, s csak a svéd törvény aktív ma, a szolgáltatás már nem. Tehát az eljárást engedélyező törvény hatályos mind a mai napig.

Az emberi komposztálás

A cikksorozat második tanulmányában bemutattam, hogy a biológiailag lebomló urnával természetes vizeinkbe, repülőről levegőbe szórt hamvak búcsúztatása már nem olyan kuriózumnak számító búcsúztatási forma, mint a 2000-es évek elején volt. A fák gyökeréhez vagy közvetlenül a törzse mellé való temetkezés itthon is egyre ismertebb és népszerűbb (Zelena 2019). A washingtoni eljárás, melynek során először állati tetemek maradványait juttatták vissza komposztként a természet körforgásába, további kutatásokra⁵ sarkallta a kutatókat. Halálukat követően a testüket felajánló személyek maradványait helyezték a faforgáccsal, lucernával teli rozsdamentes fémhüvelybe, s a megfelelő temperálással előállított ideális környezetben megindult a lebontó baktériumok szaporodása, amelynek során az emberi test minden vegyszer, adalék vagy mesterséges körülményt nélkülözve olyan komposzttá vált, amely akár termőföldként is hasznosítható.

Úgy éreztem, e kérdésnél szükséges kisebb kutatást végezni, hiszen etikai kérdések is felvetődhetnek annak során, hogy az emberi maradványokból „előállított” komposzt termőterületre való juttatásáról mit gondolnak a honi adatközlők. A kismintás felmérés során igyekeztem átfogó képet kapni az emberi komposztálásról (n=19 fő). A megkérdezett személyeknek a cikk egy idegen nyelvű szövegváltozatát⁵ adtam olvasásra, s arra kértem őket, mondják el véleményüket. Adatközlőimet ismerőseim és egyetemi hallgatóim köréből választottam ki azzal a fókusszal, hogy értően olvassanak angol nyelvű szöveget. Adatközlőim körében arányos volt a női-férfi megoszlás, középiskolai végzettségtől az MA/MSC szintig minden képzettségű személy megjelent. A főváros vagy főváros környéki lakhellyel rendelkezők száma felülreprezentált volt jelen felmérés során is.

Azt a választ kaptam mind a 19 adatközlőtől, hogy ha még szimpatikusnak is találnák ezt az ökotemetkezési módot, nem szívesen ennének olyan zöldséget-gyümölcsöt, amelyet emberi komposzttal dúsított földben termesztettek, ám ennél szívesebben sétálnának olyan erdőben,

⁵<https://edition.cnn.com/2019/05/22/us/washington-human-composting-legal-trnd/index.html> (elérés dátuma: 2019.07.08.)

melyet emberi komposzttal dúsított föld fed. Az adatgyűjtés során az egyik válaszadó arról számolt be, hogy 30-as éveinek közepén járó hölgyismerőse (fővárosi lakhelyű, magasan képzett, jó anyagi körülmények között élő nő) édesapja hamvait a nappaliban lévő páfrány földjébe keverte, s a gyászoló narrációja szerint édesapja néhai kedvenc virágjának földjében „él tovább”. Hogy a gyász munka normál lefolyásáról, egészséges kötődési modellről van-e szó jelen esetben, a tanulmány írójának nem tiszte megítélni, azonban adatközlőm elmondása szerint a hölgyismerőse ilyen jellegű temetési döntését a család nem feltétlenül támogatta. Érdekes és komplex kérdés ez annak a hazai törvényi szabályozásnak (Görög, 2005) az ismeretében is, amely a kegyeletgyakorlás biztosításáról rendelkezik, miszerint a hamvakat magához vevő hozzátartozónak biztosítania kell a többi gyászoló részére a kegyeletgyakorlás, búcsúzás lehetőségét.

Summázat

Rendkívül sokszínű szolgáltatási portfólió áll rendelkezésre, ha hozzátartozónk végtisztességéről szeretnénk gondoskodni (koporsós, hamvasztásos, szórásos búcsú, az USA-ban az ökotemetés mint alternatíva), azonban érdemes rögzíteni azt a tényt, hogy mind az öko-, mind a hagyományos temetési eljárások sokszínűsége felveti az életvégi rendelkezés kérdését, az ún. 'dosszié halálom esetére' mappa összeállításának fontosságát, az életvégi tervezés fontosságát. Több tudományos (Busa, Csikós, Füzesi 2017) és ismeretterjesztő fórumon is foglalkoztak e kérdéssel, a hazai civil szervezetek közül pedig az *Életvégi Tervezés Alapítvány*⁶ munkája ismert ezen a téren. E rövid tanulmányban mindössze annyit szeretnék rögzíteni: amennyiben egy hozzátartozó még életében el szeretné mondani, melyik temetőben (jelenlegi lakhelyén vagy a születési helyén lévő temetőben) szeretne nyugodni, polgári vagy egyházi búcsúztatást, milyen temetési módot szeretne, akkor értő hallgatással jegyezzük meg a végtisztességgel kapcsolatos igényét. Tapasztalom az, hogy számos hozzám forduló szépkorú ember panaszkodik arról, hogy leszármazottai halogatják, elodázzák az erről való beszélgetést, holott ő nagyon szeretné megosztani szeretteivel a végtisztességével kapcsolatos kéréseit, terveit. Hogy ez az információ szóban hangzik-e el vagy írásba foglalva ügyvédjénél, esetleg közjegyzőnél található, számos végtisztességgel kapcsolatos kérdést eloszlat, és a gyász munkát is megkönnyítheti a család számára.

⁶<https://eletveg.hu/hu/>

IRODALOM

- BUSA Cs., CSIKÓS Á., FÜZESI Zs. (2017): Ha menni kell. Posztmodern halál-attitűd és az egészségügyi önrendelkezés lehetőségei az élet végén. *Metszetek - Társadalomtudományi folyóirat*. 6(2): 186-202.
- GÖRÖG M. (2005): A kegyeleti jog gyakorlásának jogosultjairól és az érvényesíthetőség időbeli korlátairól. *Polgárjogi Közlemények*, 2005/2., 15-19.
- SPADE K. (2019): New Sustainable Death Care Option Legalized in Washington State – Recompose earns legislative approval for natural organic reduction. In:
<https://static1.squarespace.com/static/58d406b129687f49a5bfd26e/t/5ce5e8a2085229a6ee665856/1558571172419/FOR+IMMEDIATE+RELEASE+-+Natural+Organic+Reduction+Bill+Passes.pdf>
- ZELENA A. (2017): Internetes tabudöntés utáni nyílt nap a krematóriumban. *Kharón - Thanatológiai Szemle* 21 (1) 42-47.
- ZELENA A. (2019): Az alternatív temetkezési formákkal kapcsolatos attitűdváltozás. *Kharón - Thanatológiai Szemle* 23 (2) 40-45.
<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/sweden/1499426/swedens-new-funeral-rite-bodies-freeze-dried-powdered-and-made-into-tree-mulch.html> (elérés dátuma: 2019.06.07.)
<https://www.recompose.life/> (elérés dátuma: 2019.06.09.)

Dr. Zelena András Ph.D

docens

BGE KKK Társadalomtudományi Intézet

dr.zelena@gmail.com